

С. М. ГРИЦАЙ*(Сумська обласна державна адміністрація)*

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 5, с. 162–167

Початок партійного будівництва в сучасній історії Сумщини припадає на 1993 рік, коли була зареєстрована перша обласна організація політичної партії – Народний Рух України. Того ж року були зареєстровані ще три обласні організації політичних партій. Відтоді з кожним роком кількість обласних організацій політичних партій постійно зростає і на сьогодні становить 62 (1993 р. – 4; 1994 р. – 8 (+4); 1995 р. – 10 (+2); 1996 р. – 12 (+2); 1997 р. – 21 (+9); 1998 р. – 23 (+2); 1999 р. – 32 (+11); 2000 р. – 49 (+17)).

Протягом 2000–2001 рр. зростала кількість осередків політичних партій, зареєстрованих в області. Так, на початок 2001 року в області було зареєстровано 49 осередків всеукраїнських політичних партій. У структурі обласних парт-організацій діяло 105 міських і 226 районних осередків. Станом на 1 січня 2002 р. в області зареєстровано 67 осередків всеукраїнських політичних партій, у структурі яких діють 62 обласних, 183 міських та 410 районних осередків.

Протягом року також зростала чисельність майже усіх парт-організацій області (на 1 січня 2001 р. налічувалось понад 37 тис. членів партій – 3,4 % виборців; на 1 січня 2002 р. – понад 90 тис. – 8,8 % виборців).

Найчисленніші та найбільш структуровані серед обласних осередків політичних партій такі: Аграрна (майже 12 тис. членів), СДПУ(о) (понад 7500), ВПО “Жінки за майбутнє” (7000), ЛПУ (5500), ВОЛ “Справедливість” (5300), ВО “Батьківщина” (4500), СелПУ (4500), ПНЕРУ (4300), НДП (4000), ПППУ (3500), ПЗУ (3500), КПУ (понад 3200), Партія регіонів (майже 3000), “Демсоюз” (2135), СПУ (майже 2000 членів)

Процес виникнення нових партій, і особливо їх місцевих осередків, зокрема в Сумській області, об’єктивно наштовхується, по-перше, на загальну недовіру населення до будь-яких партійних утворень (результати соціологічних досліджень, проведених в області, свідчать, що понад 80 % жителів області не довіряють політичним партіям). По-друге, кадровий потенціал політично активних громадян області задіяний в політичних організаціях, які були утворені раніше. Крім того, як стало зрозумілим в результаті виборів 2002 року, чисельність обласних організацій, партій і відсоток голосів, набраних на виборах партіями в регіонах, не мають прямо пропорційного зв’язку. Основну роль відіграють інші фактори – насамперед економічні, організаційні, інформаційні тощо. Однак на виборах до місцевих органів влади співвідношення кількості депутатів з чисельністю партійних осередків ближче.

Покращання соціально-економічних показників розвитку регіону, вирішення соціальних питань за останні роки позитивно вплинуло на стабілізацію суспільно-політичної ситуації в області.

За цей період позначились тенденції до змін поглядів жителів області з прокомуністичних на демократичні, державницькі. Про це свідчать такі дані. На виборах до Верховної Ради України в 1998 р. за Компартію проголосували 25,4 %, за прогресивних соціалістів – 20,9, за блок селян і соціалістів – 13,1, тобто разом за лівий спектр 59,4 %, а за всі інші блоки і партії – тільки 40,6 %. А вже на президентських виборах 48,5 % голосували за Л. Д. Кучму і 43,3 % за лідера комуністів П. М. Симоненка [2, с. 7–8]. Про па-

діння авторитету лівих партій (КПУ, СПУ, СелПУ, ПСПУ) свідчать і такі дані: в 1998 р. за названі партії проголосувало 59,7 % виборців, а в 2002 р. — тільки 36,46 %. Як засвідчили соціологічні дослідження, зміни настрою електорату області є не випадковістю, а стабільним чинником. У період виборчої кампанії 2002 року в Сумській області була задіяна система соціологічних досліджень, ефективність якої проаналізуємо далі.

Була розроблена програма системного, поетапного опитування населення, яка розпочала свою дію в січні 2002 р. Програма складалась із семи етапів. Основна мета соціологічного дослідження — вивчення громадської думки, ставлення населення до діяльності обласної та районних державних адміністрацій, політичних партій (виборчих блоків), кандидатів у депутати до Верховної Ради та обласної, на посаду міських голів. Географію опитування населення було складено таким чином, щоб охопити всі райони та міста області.

Була розроблена відповідна анкета, яка складалася з семи питань. Соціологічне дослідження розпочалося 14 січня і тривало до 29 березня у всіх районах та містах обласного підпорядкування Сумщини.

У ході дослідження було опитано 19,5 тис. респондентів — лише тих, хто однозначно заявив про свою готовність взяти участь у виборах 2002 року. Опитування жителів області проводилось методом безпосереднього інтерв'ю. Кожного разу в районах анкетування проводилось серед 100 респондентів, що репрезентує населення області за віком та статтю: 50 % опитаних — чоловіки, 50 % — жінки; з них у віці від 18 до 30 років — 20 %, з 31 до 50 років — 50 %, 51 рік і старше — 30 %. У містах обласного підпорядкування така вибірка склала 150 осіб за такими ж критеріями.

Проведення регулярних рейтингових досліджень (приблизно 1 раз на 2–3 тижні в січні-лютому та 1 раз на тиждень в березні) мало за мету під час виборчої кампанії визначити динаміку рейтингу популярності ймовірних кандидатів на посаду міських голів (м. Суми, Ромни, Глухів, Охтирка, Шостка, Конотоп), кандидатів у народні депутати у мажоритарних виборчих округах № 158–163, а також рівень підтримки з боку жителів області діяльності тих чи інших політичних блоків (партій).

Після проведення кожного етапу програмного дослідження проводилось узагальнення та порівняння даних анкет з метою вивчення загаль-

них тенденцій динаміки рейтингу партій (блоків), кандидатів у депутати до Верховної Ради та обласної, на посаду міських голів.

У всіх виборчих округах області рейтинг блоку “За єдину Україну!” мав тенденцію до постійного зростання, що свідчить про ефективність агітаційної роботи штабів блоку. Особливо це помітно на прикладі ВО № 161 і 162, де в січні рейтинг блоку складав 9 та 5 % відповідно, а у лютому-березні був у межах 20–24 та 14–18 % відповідно. Загалом по області за період проведення дослідження рейтинг блоку зріс з 5,85 до 18,78 %. Під час голосування 31 березня понад 17 % виборців області довірили блоку представляти їхні інтереси у Верховній Раді (табл. 1).

Кількість прихильників Віктора Ющенка та його блоку постійно коливалась, хоч і залишалась на досить високому рівні. Доволі стабільним рейтинг блоку экс-прем'єра був у Недригайлівському районі, що пояснюється підтримкою жителів району свого земляка. Значно втратив підтримку електорату блок “Наша Україна” у ВО № 159 — з 34,5 % у січні до 20,3–23 % у березні. Також падіння авторитету блоку спостерігалось і у ВО № 163 — з 36,1 % у січні до 18,7–22 % у березні. У ВО № 161, незважаючи на коливання рейтингу “Нашої України”, на кінець березня він залишився майже таким, яким був на початку досліджень: 23,5 % (січень) — 22,8 % (березень). Дводенний візит В. Ющенка до області тимчасово збільшив рейтинг блоку на Сумщині.

Загалом електоральні переваги “Нашої України” в області залишались доволі високими з огляду на те, що сам В. Ющенко родом з Сумщини, а також через входження до блоку ЛПУ, що додало йому авторитету серед виборців регіону.

За даними анкетування по області рейтинг блоку скоротився з 33,27 % в січні до 20–21 % у березні. За результатами голосування на Сумщині блок В. Ющенка в області підтримало 18,6 % виборців (див. табл. 1).

Рейтинг КПУ в області загалом був постійним, коливаючись у межах 14–12 %. Такий результат свідчить про те, що партія має постійний консервативний електорат, представлений старшим поколінням.

Протягом усіх етапів дослідження рейтинг партії у ВО № 162 не піднявся вище 10,5 %. А ось у ВО № 163 він знизився з 16 до 11 %. Доволі високим рейтинг комуністів (до 18 %) був в округах № 160 та 161, що пояснюється стійкими опозиційними уподобаннями електорату цих

округів. 31 березня 16,4 % виборців області проголосували на підтримку партії.

Серед інших партій та виборчих блоків, що заявляють про свою опозиційність до Президента України та його курсу політичних і соціально-економічних реформ, виокремимо Блок Юлії Тимошенко, Блок Наталії Вітренко та СПУ.

Перший з них протягом січня – березня майже в усіх округах збільшив кількість своїх прихильників. З січня по березень рейтинг блоку в області зріс з 5,6 до 8,9 % і найбільше – в округах № 159, 161, 163. Таке зростання можна пояснити активізацією уваги ЗМІ до Ю. Тимошенко та наслідками її візиту до області. Також вплинули на електорат і методи проведення передвиборної кампанії (особисті листи-звернення тощо). У сумчан імідж лідера блоку асоціювався з жертвою влади, яка власними силами успішно їй протистоїть. Під час голосування 7,5 % виборців підтримали Ю. Тимошенко та її блок (див. табл. 1).

Помітно зріс рейтинг соціалістів в останні три тижні березня (ВО № 159, 162, 163). По області він склав 4,8 % (січень) – 10,3 % (березень) та мав тенденцію до подальшого зростання. Пояснює таку динаміку рейтингу партії насамперед активна передвиборча кампанія, використання газет “Товариш”, “Сільські вісті”, “Позиція”, які в області та обласному центрі мають постійних читачів. Крім того, О. Мороз користується популярністю серед опозиційного електорату як послідовний борець з політикою Президента України та досвідчений політик, який був спікером у Верховній Раді. 15,08 % виборців Сумщини віддали свої голоси соціалістам 31 березня (див. табл. 1).

Стійку тенденцію до зниження мав рейтинг виборчого блоку Н. Вітренко, яка традиційно мала на Сумщині значну кількість прихильників. Рейтинг блоку за період дослідження впав в три рази (з 9,3 % по області у січні до 3,1 % у березні). Передусім це можна пояснити низькою активністю блоку під час передвиборчої кампанії, а також певним “розчаруванням” населення області від діяльності Н. Вітренко та В. Марченка у Верховній Раді України попереднього скликання. Все ж в області прихильність до блоку під час голосування висловили 4,6 % виборців (див. табл. 1). Соціал-демократи (об’єднані) в області мали доволі стійкий рейтинг, який коливався у межах між 5,5 % у січні і 4,1 % у березні. Лише 3,21 % виборців Сумщини підтримали СДПУ(о) під час голосування (див. табл. 1).

Рейтинг найвпливовіших політичних партій (блоків) серед жителів Сумської області

№ пор.	Назва партії (блоку)	Динаміка рейтингу партії (блоку) за даними соціологічних досліджень, %	Ступінь довіри населення до партій (блоків) за підсумками голосування, %
1	“За єдину Україну!”	5,85–18,78	17,04
2	“Наша Україна”	33,27–21,27	18,60
3	КПУ	13,95–12,76	16,49
4	СПУ	4,82–10,28	15,08
5	“Блок Юлії Тимошенко”	5,56–8,94	7,50
6	“Блок Наталії Вітренко”	9,27–3,08	4,67
7	СДПУ(о)	5,48–4,14	3,21

Як показали результати виборів, відповідність проведених соціологічних досліджень реаліям була досить високою. У більшості районів та у містах області результати досліджень та результати виборів збігалися на 60 % і більше при похибці 1,5 %.

Успіх блоку “Наша Україна” прогнозувався даними соціологічних опитувань в області і не став несподіванкою, так само, як і результат КПУ, “За єдину Україну!”. Не набагато більшим за передбачуваний виявився результат Блоку Юлії Тимошенко та СПУ.

Під час передвиборчої кампанії виникло ще одне явище: кількість тих, хто не визначився, постійно зростала і склала на останніх етапах до 6,5–7 % у порівнянні з 0,5 % на початку досліджень. Це, можливо, зумовлено тим, що велика кількість суперечливої інформації (“чорного піару”), компроматів призвела до дезорієнтації виборців, втрати довіри до ЗМІ і політиків. Це посилило почуття невпевненості, втрати бажання брати участь у виборчому процесі взагалі (абсентеїзм).

Загалом дані анкетування щодо партійних переваг електорату області співпадали з результатами голосування по області 31 березня, за винятком КПУ та СПУ [1]. Спричинили це висока активність участі у виборах представників старшого покоління і недостатня активність молоді, водночас при проведенні дослідження ці вікові категорії враховувались приблизно однаково.

Найточнішими для прогнозування виявилось м. Ромни – 82 % показників збігалися. Також

Рейтинг кандидатів у народні депутати серед виборців Сумщини

№ пор.	Прізвище народного депутата та округ, від якого обраний	Динаміка рейтингу за даними соціологічних досліджень, %	Результат голосування 31.03.02, %
1	Лапін Є. В. (№ 158)	7,3–20,6	21,82
2	Царенко О. М. (№ 159)	8,1–38,5	36,08
3	Нощенко М. П. (№ 160)	2,9–33,7	37,85
4	Гінзбург О. П. (№ 161)	4,1–16,4	22,59
5	Рішняк І. М. (№ 162)	12,2–44,7	41,7
6	Дашутін Г. П. (№ 163)	49,3–51,7	53,77

цей показник був високим (близько 70 %) у м. Лебедин, Лебединському, Краснопільському, Липоводолинському, Недригайлівському, Серединобудському, Сумському районах.

Прогноз за діаграмою був побудований засобами математичної статистики MS Excel, методом апроксимації. Статистичні дані усереднювались до кривої вигляду $y = ax^2 + bx + c$ або ж прямої $y = kx + b$.

За цим методом можна оцінити загальні тенденції процесів, що досліджуються, частково уникнути випадкових розбіжностей і недосконалості порушень методики проведення дослідження виконавцями. Метод апроксимації, крім аналізу, дає змогу моделювати процеси, що відбуваються, навіть прогнозувати їх на майбутні задані періоди. Зрозуміло, що це прогнозування не “передбачає” майбутнього, а лише продовжує тенденції.

Що стосується виборів народних депутатів у мажоритарних округах, то проблемою дослідників на перших двох етапах була невизначеність у списку кандидатів. Десь з початку офіційної реєстрації кандидатів у депутати до Верховної Ради України та початку передвиборчої кампанії майже в усіх виборчих округах визначились лідери, які за результатами голосування і стали народними обранцями. Це Є. В. Лапін (ВО № 158), О. М. Царенко (ВО № 159), М. М. Нощенко (ВО № 160), І. М. Рішняк (ВО № 162) та Г. П. Дашутін (ВО № 163) (табл. 2).

У ВО № 161 боротьба йшла між двома головними претендентами – О. П. Гінзбург (КПУ) та О. В. Нарбутом (блок “Наша Україна”). Протягом усіх етапів досліджень рейтинги обох кандидатів були майже рівними, вирізняючись у межах 1,5–3 %. Під час голосування виборці надали перевагу представниці Компартії. Пояснити цей вибір можна тим, що О. П. Гінзбург працювала народним депутатом та має досвід парламентської діяльності, а також традиційними опозиційними настроями електорату округу (табл. 2).

Загалом підсумки виборів 2002 року у мажоритарних округах різко відрізняються від виборів 1998 та 1994 років. Лише одним депутатом з шести від Сумської області представлені в парламенті ліві сили, тоді як на минулих виборах – трьома.

Підсумки виборів 2002 року показали й інше. Хоча серед депутатів-мажоритарників половина має наукові ступені, однак лише один з них – О. М. Царенко – пов'язаний з вищою школою, та й то епізодично, протягом п'ятирічного пері-

оду. Для депутатського корпусу Верховної Ради України попередніх скликань було характерним інше співвідношення. Тоді депутатами Верховної Ради були академік В. Ю. Сторіжко, доктори і кандидати наук Н. М. Вітренко, М. Ф. Лавриненко, О. І. Піскун, В. І. Тропін. Тобто вага представників вузівської та академічної науки була близькою до представників вищих органів виконавчої влади (А. Л. Деркач, В. І. Череп, О. П. Чернявський, Л. О. Яковенко) та ділових кіл (Г. П. Дашутін) разом узятих.

Певною мірою така ситуація породжена і суб'єктивними факторами. Якщо на виборах до вищих органів влади СРСР у 80-х роках та до Верховної Ради УРСР в місті Суми перемогу виборювали представники демократичного табору (Є. Г. Козін, О. М. Воробйов, О. І. Піскун), тоді як в області перемагали представники лівих сил, то надалі ситуація змінилась на протилежну. Через зміну суспільно-політичної ситуації, а також участь Є. Г. Козіна у керівництві одного зі “згорілих” трастів, своєрідну роль депутата О. М. Воробйова у парламенті, відходу О. І. Піскуна від парламентської діяльності активність правого табору різко зменшилась і лише завдяки бойкотуванню виборів правим електоратом депутатом Верховної Ради в 1994 р. не став Л. М. Мордовець – керівник обласної організації СПУ. Цікаво, що Є. Г. Козін, О. І. Піскун і Л. М. Мордовець були викладачами Сумського державного університету, а останні два – однієї кафедри. Однак уже у 1998 р. депутатом Верховної Ради України став представник Сумського державного університету – В. І. Тропін, який представляє КПУ (Л. М. Мордовець протистояв у 1998 р. Н. М. Вітренку у Конотопському виборчому окрузі).

Ще більш помітне зменшення ваги інтелігенції, особливо гуманітарної, на виборах до обласної

та міських рад Сумської області. У відсотках щодо останньої воно становить 7–10, зменшившись від близько 1/4 депутатів обласної ради до

майже 1/6, а в обласному центрі — від 40 до 28 % (на тлі 45 % у м. Полтаві на останніх виборах) (табл. 3).

Таблиця 3

Соціальний склад депутатів міських рад, Сумської обласної та Полтавської міської ради

Орган влади	Разом		Керівники		Службовці		Технічна і гуманітарна інтелігенція		Робітники промислових, с/г підприємств і сфери обслуговування		В тому числі гуманітарна інтелігенція	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Сумська обласна рада 1998 р.	75		50	66,7	18	24,0	7	9,3		0,0	18	24,0
Сумська обласна рада 2002 р.	75		46	61,3	26	34,7	3	4,0		0,0	13	17,3
Полтавська міська рада 2002 р.	53		40	75,5	5	9,4	8	15,1		0,0	24	45,3
Сумська міська рада 1998 р.	50		20	40,0	5	10,0	18	36,0	7	14,0	20	40,0
Сумська міська рада 2002 р.	75		49	65,3	7	9,3	16	21,3	3	4,0	21	28,0
Шосткинська міська рада 2002 р.	50		41	82,0	3	6,0	5	10,0	1	2,0	14	28,0
Роменська міська рада 2002 р.	42		27	64,3	2	4,8	7	16,7	6	14,3	16	38,1
Охтирська міська рада 2002 р.	35		22	62,9	3	8,6	7	20,0	3	8,6	9	25,7
Лебединська міська рада 2002 р.	30		16	53,3	6	20,0	6	20,0	2	6,7	7	23,3
Конотопська міська рада 2002 р.	39		24	61,5	4	10,3	6	15,4	5	12,8	10	25,6
Глухівська міська рада 2002 р.	33		25	75,8	7	21,2	1	3,0		0,0	11	33,3

Кілька слів треба сказати про методику опрацювання статистичних даних за опублікованими пресою підсумковими матеріалами виборів до міських рад міст обласного підпорядкування Сумської області, Сумської обласної ради та Полтавської міської ради.

За роки незалежності українське суспільство докорінно змінилося у соціальному плані порівняно з примітивною “тричленкою” (два класи і прошарок, хоча остання також не враховувала всієї різноманітності суспільства 70–80-х років ХХ ст.) У наш час соціологи вирізняють майже півтора десятки категорій населення України, однак серед них немає єдності поглядів щодо складу, найменування та критеріїв виділення означених груп. Тому, спираючись на напрацювання колективів дослідників на чолі з такими вченими, як В. Г. Кремень, О. О. Яременко і В. М. Бебик [3], враховуючи зміни у формах власності, що відбулися на початок ХХІ ст. у промисловості, сільському господарстві, сфері послуг, а також виходячи з реалій виборів 2002 р. і завдань цього дослідження, було виділено чотири об’єднані категорії, що представлені в обласній та міських радах Сумської області. При цьому враховували склад рад міст обласного підпорядкування, а також залучено дані про склад міської ради м. Полтави. Окремою колонкою виділено дані про представництво гуманітарної інтелігенції органах влади, де об’єднано

дані про керівників установ освіти, науки, охорони здоров’я та їх підрозділів, а також ЗМІ з даними про рядових співробітників цих установ та організацій. У загальному співвідношенні категорій депутатського корпусу цю групу враховували не окремо, а у складі груп керівників і спеціалістів гуманітарної та технічної сфер. Крім двох останніх, виділено групу службовців, які в переважній більшості представляють органи виконавчої та представницької гілок влади, а також правоохоронну сферу, досить нечисельну. Виділено також групу робітників незалежно від їхньої кваліфікації, форми власності та спеціалізації підприємства.

Загальна кількість депутатів міських рад (міст обласного підпорядкування) становить 304 особи, з них до гуманітарної інтелігенції належать 28 осіб, тобто 29 % депутатів. 37 депутатів, тобто 12 % загальної кількості, є членами партій. Найбільше депутатів від блоку “Єдина Україна” — 13 осіб, однак вони є вихідцями з різних партій, що на місцевому рівні досить помітно. На другому місці СДПУ(о) — 12 осіб. Це свідчить про те, що ця партія проводить вірну політику серед цієї соціальної групи населення. Блок “Наша Україна” помітно відстає від “Єдиної України” і СДПУ(о), а інші політичні сили мало працюють з цією категорією українського суспільства в Сумській області. Загалом ці цифри свідчать про подальше зменшення ролі гумані-

Партійне представництво в обласній та районних радах Сумської області

Найменування партії	Представництво, %
Разом	1202 особи (100 %)
ЛПУ	4,66
Партія регіонів	1,04
АПУ	5,63
"Трудова Україна"	0,22
НДП	0,43
"Жінки за майбутнє"	2,57
СДПУ(о)	1,49
КПУ	1,74
РХП	0,04
"Єдність"	0,06
ПНЕРУ	0,01
"Демократичний союз"	1,25
ДемПУ	0,14
"Батьківщина"	0,30
СПУ	0,28
ПСПУ	0,12
НРУ	0,12
УСДП	0,01
СелПУ	0,19
"Справедливість"	0,06
"Партія реабілітації тяжкохворих України"	0,04
Позапартійні	79,34

тарної інтелігенції в обласній та міських радах. Стосовно сільських районів важко очікувати більшого представництва цієї групи, ніж є зараз, через домінування там представників аграрної сфери. Проте внаслідок вищого освітнього рівня і специфіки роботи, яка сприяє живому спілкуванню з людьми, часом доволі значною їх кількістю, роль гуманітарної інтелігенції є значно вищою. Тому політичні партії та блоки мають зробити висновки з уроків виборів 2002 року, насамперед у виборі форм і методів роботи, підборі кадрів для депутатського корпусу місцевих рад. Невисокий рейтинг "Собору", "Яблука" та лівих партій в органах місцевої влади, що засвідчене представництвом в обласній, міських та районних радах (табл. 5), можна пояснити тим, що протестні форми, до яких у минулі роки та напередодні виборів вдавалися ці партії в Сумській області, симпатії у виборців не викликають. Натомість високий рейтинг керівників у обласній, міських та районних органах влади (за даними табл. 4 – понад 50 %) засвідчує, що на зміну "героєві фрази" прийшли будівники, організатори управління. Цей фактор, як і досвід роботи СДПУ(о) з молоддю, в тому числі з тією, що не досягла сьогодні ще виборчого віку, слід врахувати у плануванні партійної роботи. Можливо, слід виділити якісь пріоритетні партійні проекти і реалізовувати їх у період до виборів, щоб "виводити" певних людей до числа депутатів на хвилі громадянського резонансу, що неможливо без підтримки місцевих ЗМІ.

Регіональні засоби масової інформації в Сумській області переважно носять позапартійний характер, основна частина тиражу друкованих ЗМІ припадає саме на них (табл. 6).

Таблиця 4

Представництво гуманітарної інтелігенції у міських радах Сумської області від партій

Партія, блок	В тому числі	Кількість депутатів (партії)	Кількість депутатів (блоки)
СДПУ(о)		12	12
"За єдину Україну!"	АПУ	3	13
	ТУ	3	
	ПР	5	
	НДП	2	
"Наша Україна"	ЛПУ	3	4
	НРУ	1	
"Блок Юлії Тимошенко"	"Батьківщина"	1	2
	"Собор"	1	
"Жінки за майбутнє"		2	2
"Демократичний союз"		1	1
"Партія реабілітації тяжкохворих України"		1	1
КПУ		2	2

Таблиця 6

Характеристика видань Сумської області, що носять партійний характер

Назва видання	Партія	Тираж
"Ленінська правда"	КПУ	1604
"Позиція"	СПУ	2000
"Віра і правда"	АПУ	5000
"Наше слово"	РУХ	2000

Література

- Грицай С. М. Політичні партії та блоки України й інтелігенція (за матеріалами Сумської області) // Інтелігенція і влада. — 2002. — Вип. 1 (2). — Ч. 1. — С. 146. — (Одеса: Астропринт).
- Грицай С. М., Над'ярний С. В., Рожкін М. А. Політична палітра Сумщини. — Суми: Слобожанщина, 2000.
- Соціально-політична ситуація в Україні: поступ п'яти років / В. Г. Кремень, Д. М. Безлюда, В. Д. Бондаренко та ін. — К.: НІСД, 1996.